

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**  
**Харківський національний університет внутрішніх справ**  
**Сумська філія**  
**Кафедра соціально-економічних дисциплін**

## **ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ**

з навчальної дисципліни «Фінанси»  
вибіркових компонент  
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

081 Право (право)

за темою – «**ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ**»

**Суми 2023**

### **ЗАТВЕРДЖЕНО**

Науково-методичною радою  
Харківського національного  
університету внутрішніх справ  
Протокол від 30.08.2023 № 7

### **СХВАЛЕНО**

Вченою радою  
Сумської філії  
Харківського національного  
університету внутрішніх справ  
Протокол від 29.08.2023 № 8

### **ПОГОДЖЕНО**

Секцією Науково-методичної ради  
ХНУВС з гуманітарних та соціально-  
економічних дисциплін  
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-економічних дисциплін Протокол від  
29.08.2023 № 2

### **Розробник:**

доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС,  
кандидат економічних наук Парфентій Л.А.

### **Рецензенти:**

1. Доцент кафедри бухгалтерського обліку та оподаткування Навчально-наукового інституту бізнесу, економіки та менеджменту Сумського державного університету, кандидат економічних наук, доцент Кравченко О.В.
2. Доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат економічних наук Петровська С.А.

## План лекції

1. Фінансові відносини суб'єктів господарювання.
2. Фінансові ресурси підприємств, їх склад і джерела формування.
3. Особливості фінансів підприємств різних форм власності та видів діяльності.
4. Сутність фінансів домогосподарств. Бюджет та заощадження домогосподарств.

## Рекомендована література

### Нормативна література

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
4. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
6. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.
7. Про Державний бюджет України на 2018 рік : Закон України від 07.12.2017 р. № 2246-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>.
8. Про концесію : Закон України від 03.10.2019 р. № 155-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20>.
9. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
10. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
11. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

### Основна

12. Фінанси : навчальний посібник. [Л.В. Лисяк, С.В. Качула, Л.О. Міщенко, Д.А. Міщенко]. Дніпро: ТОВ “Акцент ПП”, 2017. 298 с. URL: [http://212.1.86.13/jspui/bitstream/123456789/1970/1/%d0%a4%d1%96%d0%bd%d0%b0%d0%bd%d1%81%d0%b8\\_%d0%9b%d0%b8%d1%81%d1%8f%d0%ba.pdf](http://212.1.86.13/jspui/bitstream/123456789/1970/1/%d0%a4%d1%96%d0%bd%d0%b0%d0%bd%d1%81%d0%b8_%d0%9b%d0%b8%d1%81%d1%8f%d0%ba.pdf).
13. Фінанси : навчальний посібник в 2 частинах. [Баранова В.Г., Волохова І.С., Хомутенко В.П. та ін.]. Одеса: Атлант, 2015. Ч.1. 344 с. URL:

<http://posek.km.ua/biblioteka/Ф/Фінанси. Частина 1. Баранова В.Г..pdf>.

14. Фінанси : навчальний посібник в 2 частинах. [Баранова В.Г., Волохова І.С., Хомутенко В.П. та ін.]. Одеса: Атлант, 2015. Ч.2. 309 с. URL: <http://posek.km.ua/biblioteka/Ф/Фінанси. Частина 2. Баранова В.Г..pdf>.

15. Глущенко А.С. Фінанси: навч. посіб. Львів «Магнолія 2006», 2014, 440 с. URL: [https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=11&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj5-Ldu5XpAhWv\\_CoKHTXwC904ChAWMAB6BAgBEAE&url=http%3A%2F%2Fekhnuir.univer.kharkov.ua%2Fbitstream%2F123456789%2F13888%2F2%2F%25D0%25A4%25D1%2596%25D0%25BD%25D0%25B0%25D0%25BD%25D1%2581%25D0%25B8%2520%2528%25D0%2593%25D0%25BB%25D1%2583%25D1%2589%25D0%25B5%25D0%25BD%25D0%25BA%25D0%25BE%2520%25D0%2590.%25D0%25A1.%2529.pdf&usg=AOvVaw1x8XS6tYKW715Qv4ly1OhA](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=11&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj5-Ldu5XpAhWv_CoKHTXwC904ChAWMAB6BAgBEAE&url=http%3A%2F%2Fekhnuir.univer.kharkov.ua%2Fbitstream%2F123456789%2F13888%2F2%2F%25D0%25A4%25D1%2596%25D0%25BD%25D0%25B0%25D0%25BD%25D1%2581%25D0%25B8%2520%2528%25D0%2593%25D0%25BB%25D1%2583%25D1%2589%25D0%25B5%25D0%25BD%25D0%25BA%25D0%25BE%2520%25D0%2590.%25D0%25A1.%2529.pdf&usg=AOvVaw1x8XS6tYKW715Qv4ly1OhA).

### Допоміжна

16. Волохова І.С. Місцеві фінанси та перспективи поглиблення фінансової децентралізації в Україні: монографія. Одеса: Атлант, 2014. 462 с.

17. Гаврилюк О.В. Тенденції антикризової модернізації інституціональної структури міжнародних фінансів. *Фінанси України*. 2016. №2. С. 7-27.

18. Єльнікова Ю. Сучасна інфраструктура ринку похідних фінансових інструментів. *Вісник Національного банку України*. 2014. №5. С. 67-71.

19. Землячова О.А. Оцінка фінансового стану страховика та шляхи його поліпшення. *Науковий вісник : Фінанси, банки, інвестиції*. 2014. № 2. С. 54-66.

20. Клименко К.В. Напрями реформування фінансової системи України в контексті антикризового регулювання. *Фінанси України*. 2015. №7. С. 75-85.

21. Кудряшов В.П. Механізми фінансування державного бюджету в умовах подолання фіскальних дисбалансів. *Економіка України*. 2016. №7. С. 3-20.

22. Редзюк Є. Вплив фондових ринків розвинутих країн світу і країн, що розвиваються, на міжнародні фінансово-інвестиційні процеси. *Вісник Національного банку України*. 2015. №5. С. 50-56.

23. Редзюк Є.В. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та підписання директив ЄС: можливі ризики для вітчизняного ринку цінних паперів. *Фінанси України*. 2015. №1. С. 98-110.

24. Сідельникова Л.П. Ефективність податкових джерел формування бюджетних ресурсів держави. *Фінанси України*. 2015. №9. С. 45-60.

25. Шиндирук І.П., Соколова Е.В. Ринок фінансових послуг: підручник. К.: Кондор, 2013. 410 с.

26. Щербань О.Д. Джерела забезпечення фінансової надійності страховика. *Зовнішня торгівля : економіка, фінанси, право*. 2015. № 3 (80). – С. 222-230.

## Інформаційні ресурси

27. <https://www.nau.ua> – Інформаційно-пошукова правова система "Нормативні акти України (НАУ)".
28. <https://www.nfp.gov.ua> – Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.
29. <https://www.nssmc.gov.ua> – Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України.
30. <https://bank.gov.ua> – Офіційний сайт Національного банку України.
31. <https://www.kmu.gov.ua> – Урядовий портал.
32. <https://rada.gov.ua> – Офіційний веб-портал Верховної Ради України.
33. <http://www.mon.gov.ua> – Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України.

## 1 Фінансові відносини суб'єктів господарювання

**Суб'єкти господарювання** – це учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи сукупність господарських прав та обов'язків, мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна.

На вибір *правової форми* організації бізнесу впливають такі *чинники*: кількість власників та рівень їхньої відповідальності; умови передачі права власності та правонаступництва; можливість участі в управлінні фінансово-господарською діяльністю суб'єкта господарювання; можливості фінансування; умови оподаткування; порядок організації та ведення бухгалтерського, податкового обліку; законодавчі вимоги щодо відповідності виду діяльності певним формам організації бізнесу.

До суб'єктів господарювання належать не лише юридичні чи фізичні особи, які провадять діяльність з виробництва, реалізації, придбання товарів, іншу господарську діяльність, але й будь-які юридичні або фізичні особи, котрі здійснюють контроль над суб'єктами, група суб'єктів господарювання, якщо один або кілька з них здійснюють контроль над іншими, та органи державної влади, місцевого самоврядування, адміністративно-господарського управління і контролю в частині їх діяльності з виробництва, реалізації, придбання товарів чи іншої господарської діяльності.

Суб'єктами господарювання є власники майна і наділені майном незалежні учасники господарських відносин різних форм власності й організаційно-правових форм із властивою їм господарською компетенцією відповідно до функцій, які вони виконують у ринковій інфраструктурі, здатні нести майнову відповідальність за зобов'язаннями в рамках, передбачених суспільним господарським порядком, та мають на меті отримання вигоди або суспільно-корисну діяльність.

З урахуванням основних ознак суб'єктів господарювання до них належать:

суб'єкти підприємницької діяльності (підприємства і господарські товариства та їх об'єднання) реального сектора економіки; фінансові установи (кредитні установи, інвестиційні фонди, страхові компанії тощо); державні установи й організації, створені органами влади, що здійснюють господарські операції з метою одержання доходу; некомерційні організації, тобто організації, що обслуговують домашні господарства; підприємці.

*Фінанси господарських суб'єктів* – це економічні відносини, що пов'язані з рухом грошових потоків, формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів на мікроекономічному рівні в процесі відтворення.

**Фінанси підприємств** – це сукупність обмінно-розподільних відносин, що виникають на підприємстві у процесі формування, розміщення і використання фінансових ресурсів, здійснення витрат отримання і розподілу доходів.

*Об'єктом фінансів підприємства* є економічні відносини, пов'язані з рухом коштів, формуванням та використанням грошових фондів.

Залежно від економічного змісту фінансові відносини підприємств можна згрупувати за такими *основними напрямками* (рис. 1).

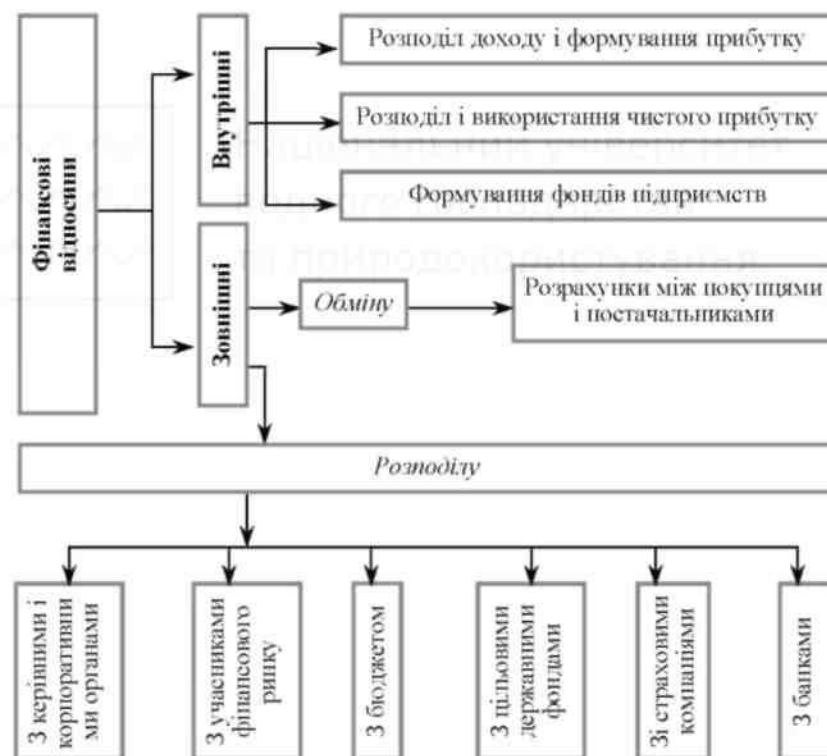


Рис. 1 Схема фінансових відносин підприємств

Як економічна категорія фінанси господарських суб'єктів проявляються та виражають свою сутність, свою внутрішню властивість через такі *функції*:

1) *формування, розподіл та використання* фінансових ресурсів для забезпечення операційної виробничої та інвестиційної діяльності, для виконання фінансових зобов'язань перед бюджетом, банками іншими суб'єктами господарювання;

2) *контроль* за формуванням та використанням фінансових ресурсів у

процесі відтворення.

## 2. Фінансові ресурси підприємств, їх склад і джерела формування

Матеріальним втіленням фінансових відносин на рівні господарських суб'єктів є *фінансові ресурси*. Під фінансовими ресурсами розуміють акумульовані підприємством грошові кошти з різних джерел, які надходять у господарський обіг і призначені для покриття його потреб. До фінансових ресурсів належать усі грошові фонди і та частина грошових коштів, яка використовується підприємством у не фондовій формі.

*Грошові фонди* – це частина грошових коштів, які мають цільове спрямування. До грошових фондів належать: статутний фонд, фонд оплати праці, амортизаційний фонд, резервний фонд та ін.

*Залежно від джерел формування* фінансові ресурси підприємства поділяються на:

- створені за рахунок власних і прирівняних до власних грошових надходжень (внески засновників у статутний фонд);
- внаслідок здійснення фінансово-господарської діяльності (нерозподілений прибуток, амортизаційний фонд, резервний фонд);
- мобілізовані на фінансовому ринку (додатковий капітал, позичковий капітал);
- ресурси, що надходять у порядку перерозподілу (бюджетні субсидії, страхові відшкодування, інші види ресурсів).

*За правом власності* фінансові ресурси поділяють на:

- власні кошти підприємницької структури;
- залучені кошти;
- - позикові фінансові ресурси.

Бюджетні асигнування можуть надаватися підприємствам (як правило, державним) у таких формах:

- *бюджетні інвестиції* являють собою виділення коштів державного або місцевого бюджетів на розвиток виробництва, насамперед у вигляді капітальних вкладень. Вони спрямовуються у пріоритетні галузі й проекти, які визначають розвиток економіки країни в цілому;
- *державні дотації* - це виділення коштів з бюджету на покриття збитків підприємства, як правило, у разі, коли збитковість є наслідком певної політики держави, наприклад цінової;
- *державні субсидії* - це виділення коштів з бюджету суб'єктам підприємницької діяльності на вирішення певних завдань у рамках різного роду державних програм.

*До позикових фінансових:* ресурсів відносять:

- 1) *банківський кредит*.
- 2) *бюджетний кредит*, який діє на тих самих принципах, що й банківський.
- 3) *комерційний кредит* - це придбання товарів чи отримання послуг з

відстроченням оплати. Подібна угода оформляється спеціальним борговим зобов'язанням - комерційним векселем.

Загальна сума фінансових ресурсів кожного підприємства складається з таких елементів:

- *статутний капітал* - основне первісне джерело власних коштів підприємства. Статутний капітал становить сукупність коштів засновників, необхідну для функціонування підприємства, які вкладені в активи, а також майнових прав, що мають грошову оцінку;

- *резервний фонд* утворюється на підприємстві за рахунок відрахувань від прибутку, використовується для покриття збитків, подолання тимчасових фінансових ускладнень (не менш як 25 % статутного фонду і не менш як 5 % від розміру прибутку);

- *амортизаційний фонд* утворюється в процесі використання основних засобів і нематеріальних активів за рахунок амортизаційних відрахувань, використовується для їх відтворення;

- *фонд розвитку* концентрує кошти, які використовуються для розвитку виробництва;

- *валютний фонд* формується на підприємствах, які одержують виручку у валюті від експортних операцій або купують валюту для імпорتنих операцій;

- *фонд оплати праці* формується на підприємстві для грошових виплат працівникам за виконану роботу згідно з трудовим договором;

- *фонд виплати дивідендів* утворюється на акціонерних підприємствах один раз на рік для виплати акціонерам дивідендів за акціями.

- *нерозподілений (тимчасово не використаний) прибуток*;

- кредиторська заборгованість усіх видів, включаючи заборгованість з бюджетних платежів, із відрахувань на соціальне страхування, з оплати праці;

- *короткострокові і довгострокові кредити комерційних банків*;

- кошти для фінансування капітальних вкладень;

- інші кошти, відображені в пасиві бухгалтерського балансу підприємства

Крім постійних грошових фондів на підприємствах можуть утворюватися оперативні тимчасові фонди.

### **3. Особливості фінансів підприємств різних форм власності та видів діяльності**

*Визначальний вплив на організацію фінансів підприємств мають:*

1) організаційно-правова форма господарювання;

2) галузеві техніко-економічні особливості;

3) форма об'єднання підприємств, якщо підприємство входить до будь-якого об'єднання.

В Україні можуть діяти різні види підприємств, що відрізняються метою і характером діяльності, кількістю власників капіталу, їхніми правами і



відповідальністю. Організаційно-правова форма господарювання підприємств визначається Господарським кодексом України.

*Залежно від форм власності*, передбачених законом, в Україні можуть діяти підприємства таких видів:

**приватне підприємство**, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);

підприємство, що діє на основі **колективної власності**;

**комунальне підприємство**, що діє на основі комунальної власності територіальної громади;

**державне підприємство**, що діє на основі державної власності;

підприємство, засноване на **змішаній формі власності** (на базі об'єднання майна різних форм власності);

**спільне комунальне підприємство**, що діє на договірних засадах спільного фінансування (утримання) відповідними територіальними громадами – суб'єктами співробітництва.

*Залежно від способу утворення* (заснування) та формування статутного фонду в Україні діють **унітарні та корпоративні підприємства**.

*За розміром* в Україні діють:

**мікропідприємство** (кількість працівників не перевищує 10 осіб, а обсяг валового доходу – менше 2 млн. євро);

**мале підприємство** (кількість працівників не перевищує 50 осіб, а обсяг валового доходу – менше 10 млн. євро);

**середнє підприємство** (кількість працівників не перевищує 250 осіб, а обсяг валового доходу – менше 50 млн. євро);

**велике підприємство** (кількість працівників більше 250 осіб, а обсяг валового доходу – більше 50 млн. євро).

Створюються підприємства різних організаційно-правових форм господарювання.

Наявність різних форм власності та організаційно-правових форм господарювання впливає на організацію фінансів.

Це проявляється в процесі формування капіталу (статутного фонду), розподілу прибутку, утворення грошових фондів, внутрішньовідомчого розподілу коштів, у взаємовідносинах з бюджетом тощо.

В процесі створення та організації діяльності **державних підприємств** та установ за участю держави остання може виступити в якості: засновника, співзасновника та власника пакету акцій. Відповідно до форми участі держави, її органи здійснюють пряме управління підприємствами і установами та управління державними корпоративними правами. Майно державних підприємств є державною власністю і використовується за рішенням органів державного управління. *До джерел формування майна державних підприємств відносяться:*

- грошові та матеріальні внески засновника;
- доходи, одержані від господарської діяльності;

- кошти, що надходять від продажу цінних паперів;
- кредити банків та інших кредиторів;
- капітальні вкладення та дотації з бюджетів;
- безоплатні та благодійні внески, пожертвування.

Дещо інший характер мають фінанси установ і організацій соціальної сфери.

Установи, які фінансуються з бюджету, *називаються бюджетними*. їх фінансова діяльність пов'язана з кошторисним фінансуванням, що полягає у забезпеченні витрат за рахунок зовнішнього фінансування. Як метод організації фінансової діяльності *кошторисне фінансування* застосовується у тих сферах, де важко забезпечити самоокупність і прибутковість. В окремих випадках у межах одного підприємства чи організації може застосовуватись одночасно кошторисне фінансування і комерційна діяльність.

Організація фінансів підприємств *недержавної форми власності* характеризується ширшими можливостями щодо формування і використання фінансових ресурсів. У господарський оборот цих підприємств залучаються кошти засновників, акціонерний капітал, пайові внески, спонсорські кошти, фінансова допомога як держави, так і недержавних фінансових інституцій.

*Добровільні громадські формування*, що об'єднують громадян на основі єдності інтересів, уподобань тощо є некомерційними організаціями. Вони створюються для задоволення та захисту соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів громадян. Найбільш масовими і популярними серед громадських організацій є політичні партії, професійні спілки, товариства діячів мистецтв, спортивні товариства тощо.

*Доходи громадських організацій* формуються здебільшого за рахунок вступних та членських внесків, надходжень від належних їм комерційних структур, від проведення платних заходів, добровільних та спонсорських пожертвувань фізичних та юридичних осіб. Добровільні пожертвування надаються неприбутковим організаціям, доходи яких формуються виключно з добровільних пожертвувань чи з бюджетних асигнувань. Ставиться вимога цільового використання пожертвувань лише на проведення екологічної, оздоровчої, аматорської, культурної, освітньої, релігійної, наукової та благодійної діяльності.

*Видатки громадських формувань* пов'язані із необхідністю фінансування витрат згідно статутної діяльності та її розвитку, витрат на оплату праці штатного управлінського апарату, адміністративно-господарських витрат, проведенням культурно-масових заходів тощо. Оскільки громадські організації - це некомерційні організації, вони не сплачують податку на прибуток. Діяльність зазначених організацій регламентується виключно їх статутом.

Для *політичних партій* встановлені деякі обмеження. Зокрема, створені ними установи і організації можуть належати тільки до засобів масової

інформації, а комерційна діяльність має бути пов'язана з продажем суспільно-політичної літератури, виробів із власною символікою, проведенням фестивалів, свят, виставок, лекцій.

Політичним партіям заборонено отримувати кошти і майно від:

- іноземних держав, міжнародних організацій, іноземних громадян і осіб без громадянства;
- державних органів і підприємств (крім випадків, передбачених законодавством);
- підприємств, створених на основі змішаної форми власності, в яких частка держави або іноземного учасника є більшою 20 %;
- нелегалізованих об'єднань громадян;
- анонімних пожертвувачів.

**Професійні спілки** – найчисельніші самодіяльні громадські організації, метою діяльності яких є захист інтересів та прав громадян, що об'єднуються за професійною ознакою. Діяльність профспілкових організацій забезпечується за рахунок:

- вступних і членських внесків її членів;
- доходів від господарської, комерційної та іншої діяльності належних їм підприємств і організацій;
- благодійних внесків;
- коштів, що надходять від підприємств за колективними договорами.

Профспілкові організації мають право зберігати вільні кошти у банках, мати власність у вигляді будинків, готелів, обладнання та іншого майна.

Кошти, що надходять первинним профспілковим організаціям, витрачаються згідно з кошторисом на:

- культурно-виховну роботу;
- фізичну культуру і спорт;
- матеріальну допомогу членам профспілок;
- адміністративно-господарські та організаційні витрати;
- преміювання профактиву.

Професійні спілки не сплачують податки, а підпорядковані їм комерційні організації сплачують їх на загальних умовах.

Однією з форм реалізації і розвитку благодійної діяльності в сучасних умовах є створення **доброчинних фондів**. Головною метою функціонування доброчинних фондів є здійснення доброчинної діяльності в інтересах суспільства або окремих категорій громадян.

Кожен фонд є юридичною особою. Держава не втручається у справи доброчинних фондів, але може сприяти їхній діяльності, особливо коли вони спрямовані на вирішення проблем загальнонаціонального або регіонального значення (в такому випадку можуть виділятися кошти з бюджету). Залежно від статусу доброчинні фонди поділяються на державні і місцеві. Фонди, як і громадські формування, можуть мати у власності кошти, майно, майнові права,

необхідні для здійснення статутної діяльності.

Особливість фінансів доброчинних фондів в тому, що у джерелах формування коштів переважають добровільні пожертвування та спонсорські внески. Держава може надавати допомогу та додаткові пільги.

*Доходи доброчинних фондів формуються за рахунок:*

- внесків членів фондів;
- благодійних внесків і пожертвувань фізичних та юридичних осіб;
- коштів, що передаються на договірних засадах фізичними та юридичними особами для фінансування конкретних програм, які відповідають завданням фонду;
- кредитів та інших позик;
- частини доходів від діяльності створених благодійними фондами суб'єктів підприємництва в межах, передбачених їхніми установчими документами.

*Кошти доброчинних фондів витрачаються на:*

- благодійницьку діяльність згідно статуту (виділення стипендій обдарованим дітям, організацію спортивних змагань, олімпійських та параолімпійських ігор тощо);
- оплату праці штатним працівникам;
- адміністративно-господарські та інші видатки.

#### **4. Сутність фінансів домогосподарств. Бюджет та заощадження домогосподарств**

Однією із сфер фінансової системи країн з соціально-орієнтованою економікою є сфера **фінансів домогосподарств**, яка відображає рівень життя населення країни.

Як складова фінансової системи країни, фінанси домогосподарств відіграють важливу роль у її функціонуванні.

За рахунок податків з доходів громадян держава отримує значну частину надходжень до бюджету, а соціальні трансферти впливають на формування значної частини їх видатків. Домогосподарства забезпечують економіку країни вільними грошовими ресурсами за рахунок своїх заощаджень в установах банків, накопичення коштів на пенсійних рахунках, інвестування коштів в паї інвестиційних фондів тощо. Частка домогосподарств в кінцевому використанні ВВП складає близько 55%. Домогосподарство є основою життєдіяльності будь-якого суспільства.

**Домогосподарство** – сукупність фізичних одиниць - резидентів, що мають загальні економічні інтереси, функції, поведінку і джерела фінансування.

**Функції** домогосподарств:

- постачальницька (передбачає постачання ресурсів на відповідні ринки (праці, капіталу));

- виробнича (передбачає виробництво готової продукції та надання послуг, забезпечення ринку товарами і послугами);
- споживча (передбачає споживання товарів і послуг);
- заощаджувальна (інвестиційна) (формування заощаджень домогосподарств і їх інвестування).

**Фінанси домогосподарств** – сукупність економічних відносин, що виникають при утворенні, розподілі та використанні грошових доходів, заощаджень і грошових фондів громадян та їх сімей з метою задоволення особистих потреб домогосподарств.

**Головним призначенням** фінансів домогосподарств є забезпечення життєвих потреб домогосподарства, працюючих і непрацюючих його членів.

Існують **внутрішні** та **зовнішні фінансові відносини** домогосподарств.

До **внутрішніх фінансових відносин** домогосподарств можна віднести відносини, що виникають між його учасниками з приводу формування сімейних грошових фондів, які мають різне цільове призначення.

Система **зовнішніх фінансових відносин** складається у домогосподарств з державою, суб'єктами господарювання, інститутами фінансового ринку тощо.

Фінанси домогосподарств виконують такі **функції**:

- **розподільчу** – вона проявляється в розподілі доходу домогосподарств на споживання і накопичення;
- **регулюючу** – підтримує збалансований розвиток домогосподарства як єдиного цілого;
- **контрольну** – оснований на необхідності здійснення постійного контролю за формуванням і використанням сукупного доходу домогосподарств;
- **інвестиційну** – полягає в тому, що домогосподарство є одним із важливих постачальників фінансових ресурсів (інвестором) для економіки.

**Бюджет домогосподарства** – баланс фактичних доходів і витрат за певний період часу та фінансова база життя, що надає домогосподарству власного стилю споживання та життєдіяльності.

**Доходи домогосподарства** – сукупність грошових та натуральних (у грошовій оцінці) надходжень, одержаних членами домогосподарства у вигляді заробітної плати, доходів від підприємницької діяльності, доходів від власності, отриманих у вигляді відсотків, дивідендів, цінних паперів, доходів від продажу майна, пенсії, стипендії, соціальні допомоги, грошові допомоги від інших осіб тощо (рис. 2).

**Витрати домогосподарства** – сукупність платежів, здійснюваних з метою забезпечення життєдіяльності, включаючи витрати на придбання продовольчих і непродовольчих товарів, оплату послуг, інвестиційні витрати, податки на доходи, майно та інші витрати (рис. 3).

**Домогосподарство**, як і будь який суб'єкт господарювання в ринковій економіці, є самостійно господарюючим суб'єктом, тобто повністю залежить від результатів власної діяльності. Тому для раціонального господарювання,

забезпечення безперервності свого розвитку домогосподарства формують і використовують свої *заощадження*.

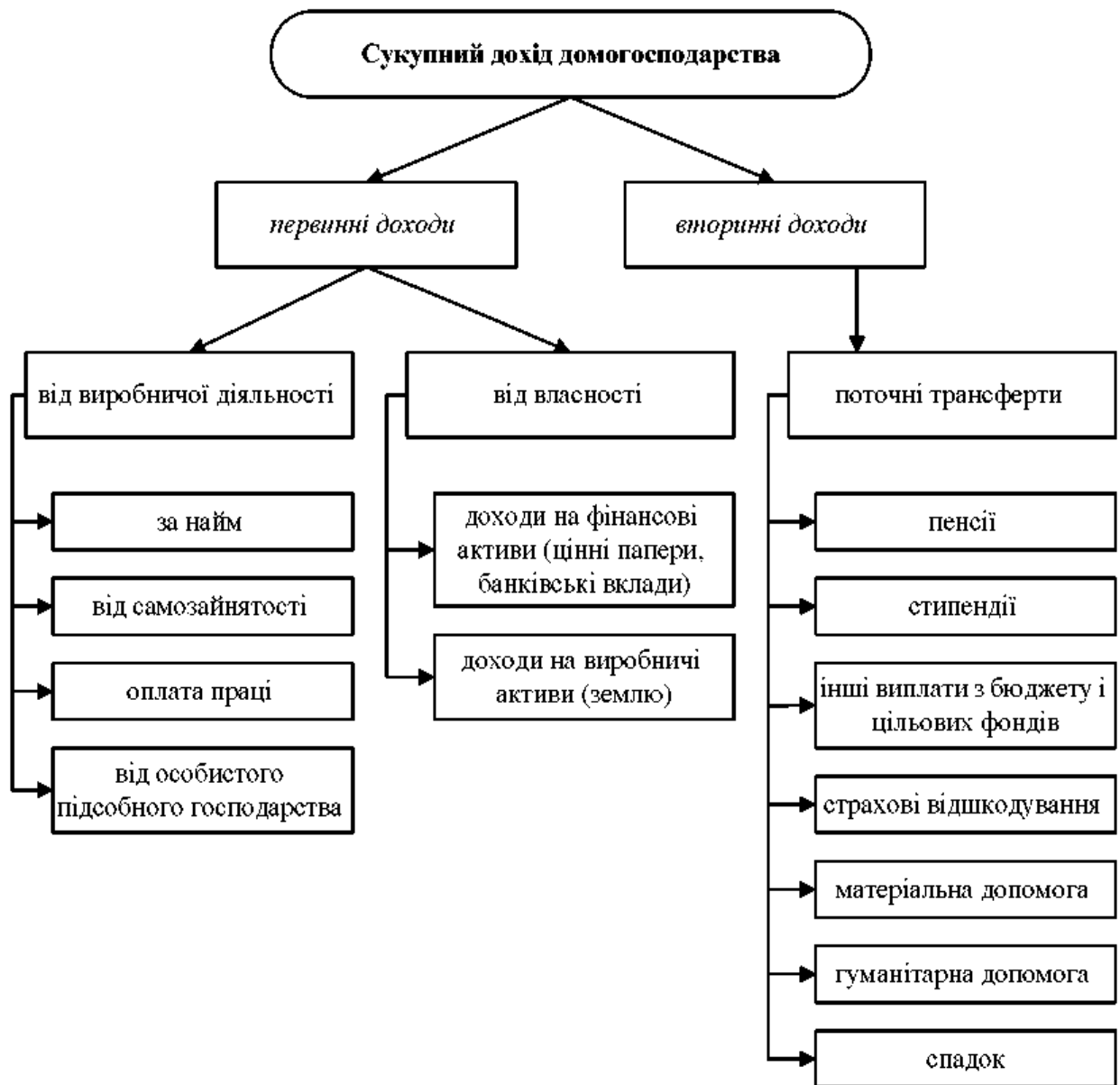


Рис. 2 Доходи домогосподарства

**Заощадження** – накопичувана частина грошових доходів населення, яка призначена для задоволення потреб в майбутньому.

**Грошові заощадження** мають велике значення не тільки для самих домогосподарств, а й є важливим джерелом інвестування в розвиток національної економіки.

В результаті заощадження і накопичення грошових коштів створюються грошові фонди домогосподарств. Джерелом їх формування є доходи, які є в розпорядженні домогосподарств. Цільове призначення таких фондів може бути різним.

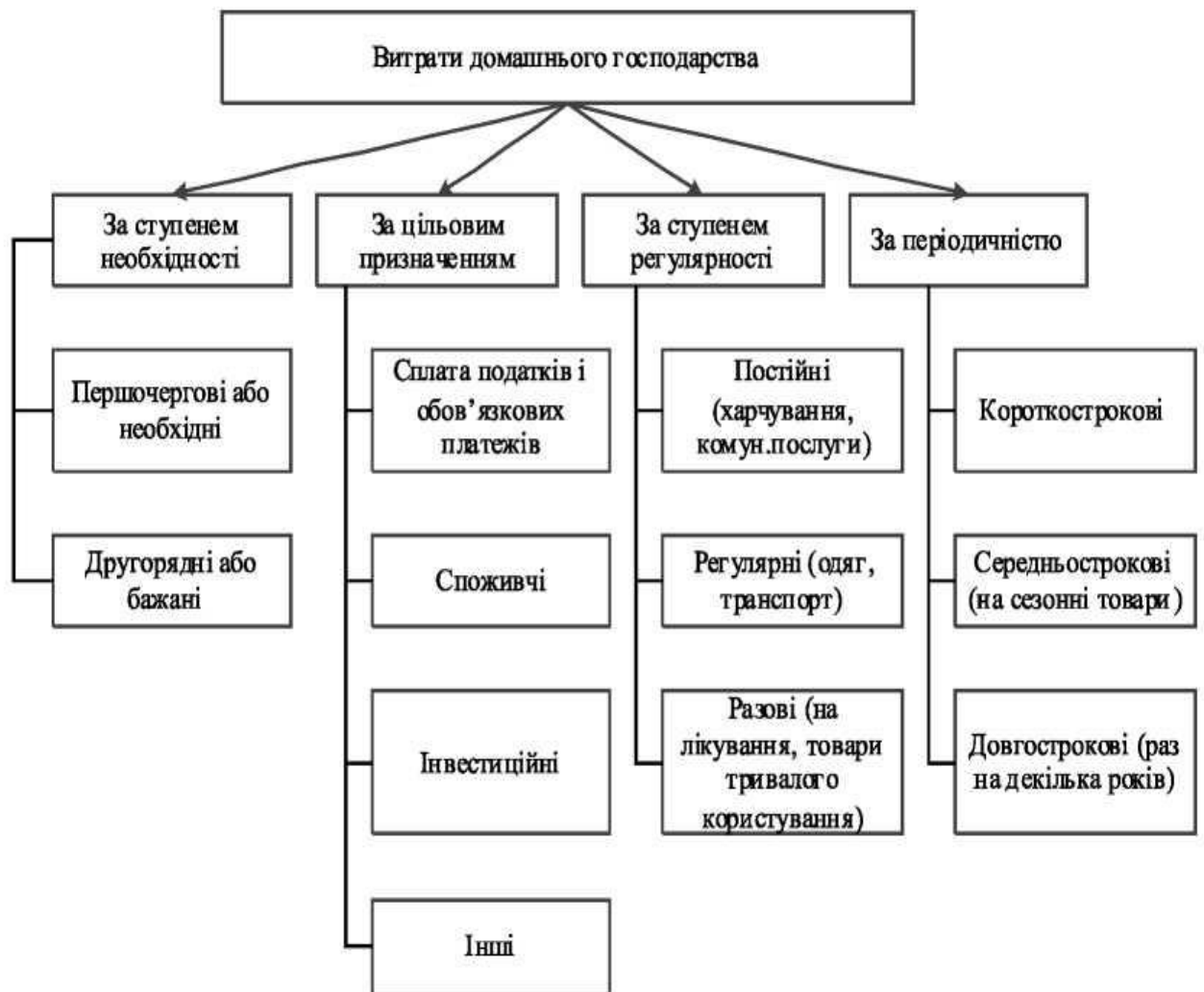


Рис. 3 Витрати домогосподарства

Чинники, що впливають на **збільшення заощаджень**:

- **збільшення відсоткових ставок по депозитах** у банківських установах призводить до збільшення заощаджень у формі депозитів у банківській системі;
- **очікування зменшення свого поточного доходу у майбутньому** призводить до зменшення поточного споживання і збільшення обсягів заощаджень;
- **зниження податкового тиску** в країні впливає на зростання доходів домогосподарств і тим самим – на зростання споживання і заощаджень;
- **розвиток ринку капіталу** впливає на збільшення заощаджень, якщо пропонує різноманітні працездатні (прибуткові) інструменти для здійснення заощаджень та інвестування.

Чинники, що впливають на **зменшення заощаджень**:

- **зниження відсоткових ставок по депозитах** в банківських установах, що призводить до зменшення заощаджень домогосподарств;
- **очікування щодо збільшення поточних доходів та покращення фінансового становища в майбутньому**, що збільшує поточне споживання та призводить до зменшення заощаджень;

- **інфляційні очікування населення.** При зростанні інфляції зростає поточне споживання та зменшуються заощадження;
- **посилення податкового тиску,** що зменшує доходи домогосподарств і веде до зниження споживання і заощаджень;
- **розвиток системи державного соціального забезпечення,** що знижує мотивацію домогосподарств до створення страхового запасу на випадок непередбачених подій, а отже знижує потребу відкладання коштів на майбутнє.

Таблиця 1 – Форми заощаджень коштів домогосподарств

Назва форми	Переваги	Недоліки
<b>банківський депозит</b>	– банк – надійна фінансова установа	– депозитний ризик (неповернення вкладів)
<b>банківські метали (зливки)</b>	– метали високо цінуються і ціна їх зростає; – в довгостроковій перспективі – найбільш актуальна форма заощаджень	– не мають високої ліквідності; – зливки не кожне домогосподарство має можливість придбати
<b>депозити в іноземній валюті</b>	– можуть принести прибуток (відповідно до зміни курсу національної валюти)	– можуть принести збитки (при зміні курсу національної валюти); – ліквідність менша, ніж у гривні
<b>депозити в гривні</b>	– компенсують вплив інфляції	– ліквідність при строковому депозиті різко знижується